

Sosiaalilääketieteellisen Aikakauslehden varhaisvaiheista

Terveystutkimuksen päivät, Tampere 2013

Sosiaalilääketieteellisen Aikakauslehden 50-vuotissymposium

RANJA AUKEE

Arvoisat juhlasymposiumiin osallistujat, Suomessa ja maailmalla laajemminkin vanha sosiaalilääketiede oli lääketieteen yhteiskunnalliseksi haara. Uudeksi kutsumani sosiaalilääketiede syntyi Suomessa sotien jälkeen hyvinvointivaltiota rakennettaessa. Muutosta vanhasta uuteen sosiaalilääketieteeseen voi pitää paradigmaattisena, sillä uusi sosiaalilääketiede oli alusta lähtien monitieteistä. Tieteenalan peruskysymyksenä säilyi kysymys terveyden sosiaalisesta oikeudenmukaisuudesta. Ilman tätä arvolähtökohtaa sosiaalilääketiede olisi vain kokoelma erilaisia terveydestä kiinnostuneita tutkijoita tutkimuksineen. Väitöskirjatutkimukseni (Aukee 2013) osoitti, että vielä vuosituhannen vaihteessa Sosiaalilääketieteen yhdistyksen jäsenet arvostivat sellaisia jäseniään, joiden työssä yhdistyivät sekä korkeatasoinen tieteellinen työ että toiminta tutkimustulosten ja sosiaalilääketieteellisen ajattelutavan saattamisesta laajempaan tietoisuuteen ja yhteiskunnalliseen käytäntöön.

Sosiaalilääketieteilijät olivat alusta pitäen kansainvälisesti suuntautuneita. Pohjoismaisia kokouksia pidettiin jo ennen maakohtaisten yhdistysten perustamista. Pohjoismaisena yhteisjulkaisuna toimi 1970-luvulla Nordisk Medicin. Suomenkielistä sosiaalilääketieteellistä julkaisua ryhdyttiin pohtimaan, kun Suomen Lääkärilehden päätoimittaja Tapani Kosonen alkoi epäillä joidenkin lehden tarjottujen artikkeleiden lääketieteellisyyttä, tai yhteyttä lääketieteeseen (Kauttu 27.8.1999). Lääkintöneuvos Sakari Härö (haastattelu 22.5.1999) puolestaan katsoi, että jo hän yksin tuotti niin runsaasti muun muassa tuberkuloosin hoitoon liittyviä julkaisuja, että tarvittiin uusi lehti yhteiskunnallisempia aiheita varten. Aloitteen Sosiaalilääketieteellisen Aikakauslehden perustamisesta tekivät Sakari Härö, Leo Noro ja Ilkka Väänänen. Lehden ensimmäinen, näytenu-

mero ilmestyi vuonna 1962 ja kokonainen vuosikerta seuraavana vuonna. Lehti jaettiin kaikille Suomen Lääkärilehden tilaajille ilmaisena kylkiäisenä ja myöhemmin myös Sosiaalilääketieteen yhdistyksen jäsenille.

Suomen Lääkärilehden silloinen toimitussihteeri Kyllikki Kauttu (27.8.1999) kertoi sosiaalilääketieteellisen lehden tekemisen olleen rasittavaa pienelle toimitukselle ja lehteä tehtiin yötyönä. Hänen mukaansa lehden taso oli alkuvuosina heikko. Alalla ei ollut oppituleja. Kunnanlääkärin arvostusta koetettiin nostaa – hehän tekivät sosiaalilääketiedettä. Kauttu kertoi esiin nousseesta sosialismin pelosta, minkä vuoksi myös sairausvakuutuslakiin suhtauduttiin epäluuloisesti. Sen pelättiin sosialisovan lääkärin työn. Lääkärit halusivat pitää tämän lääkäri-potilassuhteen ihan omanaan, siihen ei saanut tulla mitään sosiaalia mukaan.

Lehteen tehtiin määrätietoisesti numeroita, joissa ajettiin kansanterveyden asiaa. Teemanumerot olivat hyvin suosittuja, niistä jouduttiin ottamaan lisäpainoksiakin. Sairaus ja yhteiskunta-seminaari sekä siitä tehty teemanumero vuonna 1970 (SLA 3/1970) olivat monille ensimmäinen ikkuna sosiaalilääketieteeseen ja saattoi aiheuttaa suoranaista herätyksen, kuten allekirjoittaneelle.

Idean sosiaalilääketieteen yhdistyksen perustamisesta Suomeen kertoi tuoneensa professori Mauri Isokoski (haastattelu 24.5.1999) tuliaisena pohjoismaisesta sosiaalilääketieteilijöiden kokouksesta. Martti Kuokkanen (haastattelu 18.6.1999) puolestaan muisteli, että kapulan tuojana olisi ollut Leo Kaprio. Monilla tahoilla, kuten Kansaneläkelaitoksen, Työterveyslaitoksen sekä Helsingin yliopiston piirissä olivat tutkijat pohtineet yhteisen yhdistyksen perustamista. Sosiaalilääketieteen Yhdistys perustettiin vuonna 1968.

Suomen Lääkäriliitto julkaisi Sosiaalilääketieteellistä Aikakauslehteä kymmenen vuotta (1962-1972), neljä vuotta vielä yhdistyksen perustamisen jälkeen. Suomen Lääkäriliiton valtuuskunnan syyskokouksessa vuonna 1972 päätettiin lopettaa lehden kustantaminen. Lehden koettiin tulleen taloudelliseksi rasitteeksi, sen taso ei ollut toivotulla tavalla kohonnut ja lukijakunnan arvioitiin olevan pieni (Suomen Lääkäriliiton...1972). Kaikkia lopettamispäätöksen perusteluja ei voitu kirjata pöytäkirjaan. Kautun (haastattelu 27.8.1999) mukaan yksi keskeinen perustelu oli uusien kansanterveystieteen laitosten perustaminen ja niiden omat julkaisusarjat, joilla sosiaalilääketieteellisen tutkimuksen katsottiin saavan oman reviirinsä. Myös Sosiaalilääketieteen yhdistyksen asema oli vahvistunut.

Sosiaalilääketieteen yhdistyksen piirissä lehden lopettamispäätös aiheutti paljon huolta ja sen nähtiin tapahtuvan ajankohtana, jolloin monitieteistä tutkimusjulkaisua olisi erityisesti tarvittu (Kalimo 1972). Vieraillessaan kirjapaino Jaarlissa lehden lakkauttamispäätöksen jälkeen Kyllikki Kauttu (haastattelu 27.8.1999) kertoi kohdanneensa järkyttyneitä kirjapainotyöntekijöitä. Heistä lehtikuolema oli aivan hirveä asia, lehdesä oli ollut niin hyviä asioita. Ilmeisesti he olivat lukeneet juttuja niitä latoessaan.

Lehti oli ilmestymättä vuoden 1973. Yhdistyksen vuonna 1974 uudelleen henkiin herättämän lehden päätoimittajaksi valittiin avoterveydenhuollon professori Mauri Isokoski Tampereelta. Isokoski (haastattelu 24.5.1999) itse arveli Härön värvänneen häntä päätoimittajaksi, koska pelkäsi sosialistien valloittavan koko yhdistyksen.

1970-lukua voi luonnehtia oikeaksi terveydenhuollon kulta-ajaksi. Sosiaalilääketieteen yhdistyksen jäsenmäärä ja samalla myös lehden lukijamäärä kasvoivat. 1980-luvulla sosiaalilääketieteeseen tuli uutena alana terveyden sosiologia. Alan tutkijat tekivät merkittäviä teemanumeroita terveyden eriarvoisuudesta ja perustivat muun muassa sosiologian jaoksen yhdistykseen vuonna 1983. Kvalitatiivisen terveystutkimukseen edustajat, joista suurin osa oli naispuolisia yhteiskuntatieteilijöitä, yrittivät horjuttaa sosiaalilääketieteellisen tutkimuksen kvantitatiivisen paradigman yksinvaltaa tekemällä laadullisen tutkimuksen teemanumeroita. Vastustus oli perinteen kannattajien taholta melkoista, mutta tutkimussuuntaus murtautui läpi ja on saanut lehdesä omaa tilaa. Uusi sosiaalilääketiede eli vahvaa kautta aina 1980-luvun loppupuolelle, jolloin sen asemaa al-

koi uhata Suomen Akatemian rahoituksessa ja lääketieteen sisällä uuden lääketieteen, geenitekniologian ja laajemminkin biolääketieteen valtava nousukausi.

Yhdistyksen kuten lehdenkin täytyy vastata moniin, keskenään ristiriitaisiin tarpeisiin. Toistaiseksi siinä on, kuin ihmeen kaupalla onnistuttu hyvin tasapainoilemaan. Yhdistyksen jäsenmäärä ei ole lähtenyt, ainakaan huolestuttavassa määrin vähenemään ja jäsenet olivat ainakin vielä vuosituhannen vaihteessa tyytyväisiä sekä yhdistykseensä että lehteensä.

Tutkimukseni mukaan lehden ahkerimpia lukijoita olivat sairaanhoidon peruskoulutuksen saaneet, heistä 85 prosenttia luki lehden tarkasti tai melko tarkasti. ”Vanhoista” vahvoista ryhmistä, lääkäreistä ja yhteiskuntatieteilijöistä vain vähän yli puolet (54 % ja 55 %) luki lehteä tarkasti tai melko tarkasti. Suurin osa Sosiaalilääketieteen yhdistyksen jäsenistä, 78 prosenttia oli kuitenkin tyytyväisiä lehden linjaan vuonna 1999.

Kun mainitsin väitöskirjassani, että Sosiaalilääketieteen yhdistyksen jäsenet olivat hyvin tyytyväisiä lehteensä, olisi vastaväittäjäni dosentti Ossi Rahkonen halunnut tietää mihin oltiin tyytymättömiä. Tätä tilaisuutta varten tein miniesitutkimuksen yhteensä 48:n lääketieteellisen tai yhteiskuntatieteellisen peruskoulutuksen saaneen vastaajan tyytymättömyyden syistä. Syyt jakautuivat yleisiin syihin ja vastaajan omiin tutkimusintresseihin perustuviin syihin, yleisiä syitä oli huomattavasti enemmän. Naisten ja miesten välillä oli pieniä eroja, mutta ne saattoivat tässä johtua enemmän erilaisesta koulutustaustasta. Tässä kriittisimmässä ryhmässä ei ollut suurta eroa lääketieteen ja yhteiskuntatieteen edustajien yleisarvioinneissa. Tuolloin ajankohtainen ongelma oli lehden epäsäännöllinen ilmestyminen, mitä kommentoitiin. Yleisin ja kaikista ryhmistä esiin tuotu tyytymättömyyden syy oli lehden eräänlainen väistyminen tai kuivuus. Arvioinneissa käytettiin myös adjektiiveja tylsä, pliisu, väsyneen, aneeminen, pirstaleinen, liian teoreettinen ja ehkä liiankin laaja.

Ja sitten toinen linja, jos niin voi kutsua, oli sekä naisia ja miehiä että lääkäreitä ja yhteiskuntatieteilijöitä yhdistävä toive siitä mitä pitäisi olla enemmän eli keskusteluvuutta: debattia, filosofia ja teoreettisia pohdintoja, kriittistä sosiaali- ja terveyspolitiikan arviointia, kantaaottavampia pääkirjoituksia, tutkimusesittelyjä ja asiantuntijahaastatteluja. Tähän liittyen jotkut toivoivat

lehden ilmestyvän useammin ja monia muitakin yksittäisiä toivomuksia esitettiin. Sisältöaiheista ei näin pienessä aineistossa voi sanoa mitään, mutta useampi kuin yksi toivoi lisää laadullista tutkimusta ja samoin toivottiin vähemmän tutkimuslaseista. Merkillepantavaa oli, että arvostelua ei juurikaan esitetty muita tieteenaloja vastaan ja vastakkaiset mielipiteet, tyyliin liikaa lääketieteen suuntaan versus lisää käyttäytymistieteitä tai sosiologiaa, kumosivat toisensa, samalla tavoin toiveet tieteellisyyden lisäämistä tai keskustelujen lisäämisestä.

Nämä mielipiteet olivat siis kriittisen vähemmistön näkemyksiä neljäntoista vuoden takaa. Yleisin asia, mistä lehden linjaa kiitettiin, oli monipuolisuus.

Jäsenkyselyjen mielipiteissä pohdittiin myös suomenkielellä julkaisemisen kahtalaisuutta ja sitä, että lääketieteilijöille oli tarjolla paljon enemmän kansainvälisiä julkaisuareenoita kuin sosiaalilääketieteen muiden tieteenalojen edustajille. Asiantuntijahaastatteluuissa sosiaalilääketieteilijöiden kansainvälisyys ja sen merkitys tuli monissa yhteyksissä esiin. Kysymykseeni sosiaalilääketieteen tulevaisuuden haasteista monet heistä korostivat kansainvälisyyden merkitystä ja globaalien tutkimusaiheiden esiinnousua tulevaisuudessa. Asiantuntijat ennustivat myös vanhuskysymyksen nousevan keskeiseksi yhteiskuntapolitiittiseksi kysymykseksi, kuten on käynytkin.

Omasta puolestani yhdyin näiden kriittisten vastaajieni toivomukseen siitä, että Sosiaalilääketieteellisessä Aikakauslehdessä ja muilla areenoilla otettaisiin voimakkaammin kantaa eriarvoistavaan yhteiskuntapolitiikkaan, jonka tulokset näkyvät terveydellisen eriarvoisuuden kasvuna, koska myös köyhyydestä on tullut pysyvää ja kasvavaa (Suoniemi 2013).

Lopuksi haluan kiittää erityisesti kaikkia teitä, jotka vuodesta toiseen olette tehneet uhrautuvaa toimitustyötä lehdessä, auttaneet monia jatko-opiskelijoita, muun muassa minua, saamaan kirjoituksiansa lehteen ja tarjonneet monipuolista ja kiinnostavaa luettavaa terveyden edistämisen ja terveydellisen oikeudenmukaisuuden lisäämiseksi.

Toivotan onnea ja pitkää ikää 50-vuotiaalle Sosiaalilääketieteelliselle Aikakauslehdelle!

Kiitos!

KIRJALLISUUS

Aukee R. Vanhasta uuteen sosiaalilääketieteeseen. Suomalaisen sosiaalilääketieteen muotoutuminen 1800-luvun lopulta vuosituhannen vaihteeseen. Acta Universitatis Tamperensis 1825, Tampere University Press, Tampere 2013.

Kalimo E. Sosiaalilääketieteellisen julkaisutoiminnan tulevaisuus. Sosiaalilääk Aikak 1972:10:362–363.

Sosiaalilääketieteellinen Aikakauslehti (SLA) 1970:8:3. Erikoisnumero: Sairaus ja yhteiskunta.

Suomen Lääkäriliitto (1972) Valtuuskunnan syyskokous 1972. Ote pöytäkirjasta. Esityslistan no. 7: Vuoden 1973 taloussuunnitelman vahvistaminen.

Suoniemi I. Köyhyyden dynamiikka Suomessa 1995–2008. Palkansaajien tutkimuslaitos, Tutkimuksia 114, Helsinki 2013.

HAASTATTELUT, HAASTATTELIJA RANJA AUKEE:

Härö, Sakari, lääkintöneuvos (eläkkeellä) 22.5.1999

Isokoski, Mauri, kansanterveystieteen professori (eläkkeellä) 24.5.1999

Kauttu, Kyllikki, toimitussihteeri (eläkkeellä) 27.8.1999

Kuokkanen, Martti, ylilääkäri 18.6.1999

RANJA AUKEE

YTT